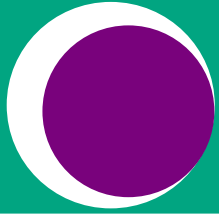


Het leven van een bottervisser

Educatief project

Lesbrief

Handleiding



Projectoverzicht

leerlijn erfgoededucatie Elburg

Groep 4

Museum Elburg

'Musa - de museumman', een project over verzamelen

Groep 5

Museum boerderij 'De Bovenstreek'

leven en werken op een boerderij voor 1950, ontwikkeld samen met EDU-ART

Groep 6

Museum Elburg

'Leef het Kloosterleven', een project over het kloosterleven

Groep 7

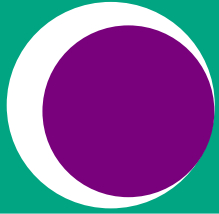
Botterwerf, Museumsmederij en Visafslag

'Het leven van een bottervisser in Elburg', dit project over de visserij in Elburg is ontwikkeld samen met EDU-ART

Groep 8

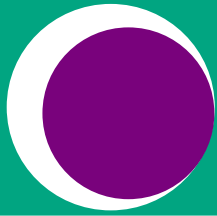
De Sjoel van Elburg

een project over het jodendom en het Joodse leven in Elburg, ontwikkeld samen met EDU-ART



Inhoudsopgave

| | | |
|--------------|--|----|
| Inleiding | | 4 |
| Les 1 | Introductieles | 6 |
| Les 2 | Het bezoek aan de Botterwerf, het Smederijmuseum en de Visafslag | 8 |
| Les 3 | De komst van de Afsluitdijk en de inpoldering | 10 |
| Bijlagen | | 12 |



Inleiding

Dit project gaat over de geschiedenis van de bottervisserij in Elburg.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7

Inhoud van het project

In de eerste les maken de leerlingen kennis met Aart, een Elburgse jongen die van school af moet om zijn vader te helpen op de botter. Hij heeft het zwaar en maakt fouten die cruciale gevolgen hebben voor het gezin.

In de tweede les brengen de leerlingen een bezoek aan de Botterwerf, het Smederijmuseum en aan de Visafslag. De lesactiviteiten tijdens dat bezoek zijn in een spelvorm gegoten. Tijdens het spel doen de leerlingen kennis en vaardigheden op die een jonge visser nodig heeft. Het verhaal uit de eerste les dient als leidraad: de jongen heeft door zijn toedoen een schrale visvangst mee naar huis genomen. Hoe zouden de leerlingen dit probleem oplossen? Wat moeten ze leren en doen om dit in het vervolg te voorkomen? Het spel wordt afgesloten met een veiling op de visafslag.

In de derde les wordt het project afgerond. Aan bod in deze les komen de komst van de Afsluitdijk; de inpoldering van de Zuiderzee en de gevolgen voor de vissers en hun familie. Daarnaast komt de instandhouding van de botters aan de orde.

Doel van het project

- » Leerlingen maken kennis met een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van Elburg.
- » Leerlingen kunnen beschrijven welke rol de visserij speelde in Elburg.
- » Leerlingen kunnen elementen van de visserij van Elburg benoemen.
- » Leerlingen kunnen omschrijven hoe het leven van een visser en zijn familie er uit zag.
- » Leerlingen kunnen zich een voorstelling maken van het leven van een kind uit het begin van de 20e eeuw.

Kerdoelen

Het project sluit in meer of mindere mate aan bij de volgende kerndoelen:

Oriëntatie op jezelf en de wereld, tijd

Kerdoel 51

De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

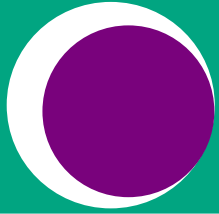
Kerdoel 52

De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het tijdvak Wereldoorlogen en Holocaust.

Oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie

Kerdoel 56

De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.



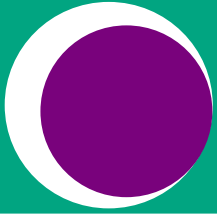
Tijdvakken en canonvensters

Het project sluit aan bij de tijdvakken 'Tijd van burgers en stoommachines' en 'Tijd van wereldoorlogen.'

Daarnaast geeft het project in meer of mindere mate invulling aan het canonvenster 'De watersnood, dreiging van het water'.

Didactisch principe

Het bezoek is in een spelvorm gegoten. Daarbij wordt uitgegaan van een activerende didactiek, waarbij sprake is van interactie en betrokkenheid. De betrokkenheid wordt vergroot door het spelelement, de verantwoordelijkheid die de leerlingen krijgen en de spanning die daarbij komt kijken. Er is sprake van samenwerkend en onderzoekend leren.



Les 1 Introductieles

Doelen

- » Leerlingen maken kennis met de geschiedenis van Elburg.
- » Leerlingen kunnen beschrijven hoe het leven van een bottervisser en zijn gezin er uit zag.

Duur

50 minuten

Benodigheden

- » Digibord of computer met beamer en internetverbinding
- » Deze lesbrief geprint
- » Deze lesbrief digitaal gepresenteerd
- » Bijlage 1 en het verhaal uit bijlage 2

Werkwijze

Klassikaal: onderwijs-leergesprek

Door deze lesbrief digitaal bij de hand te hebben, kunt u gebruik maken van de links.

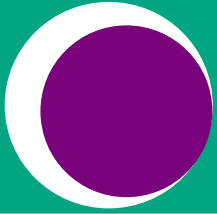
Inleiding

Ga naar www.kaart.cc Op deze website kunt u een historische kaart van Elburg, vergelijken met een huidige kaart. Selecteer in de linkerbalk de kaart van 1867. In het rechterkader verschijnt de huidige kaart.

Opdracht

Klik op het pennetje tussen de twee kaarten in. Met deze functie: kunt u (of een leerling) de kustlijn in de oude kaart markeren. In de huidige kaart verschijnt dezelfde lijn. Wat is het grootste verschil met vroeger? De Elburgers van toen keken uit op de Zuiderzee. Bij helder weer konden de inwoners Urk zien liggen, dat kan nu niet meer. Hoe kan dat? Toen de polder er nog niet was, heette het Veluwemeer de Zuiderzee. Als je nu op de kade staat, wat zien de leerlingen dan? Vroeger zagen de bewoners van Elburg dit: “**afbeeldingen**” Klik hier om onderstaande afbeelding te presenteren.





Rond 1900 leefden veel gezinnen in Elburg van de visserij. Ook andere bedrijven in Elburg hadden daar mee te maken. Zo was er een touwslagerij, een mandenmaker en een nettenboeter die de netten

van de vissers repareerde. Allemaal leefden ze van de visserij. Elburg had ook goede relaties met plaatsen als Marken, Hoorn, Enkhuizen, Volendam en alle andere vissersplaatsen aan de Zuiderzee. Wijs deze plaatsen aan op de kaart (of laat de leerlingen deze aanwijzen).

Laat "haven" zien aan de leerlingen. Zo zag de haven van Elburg er ongeveer 100 jaar geleden uit.

Kern

Lees het verhaal voor uit bijlage 1. Het verhaal gaat over het leven van de vissers en hun gezinnen in Elburg. Een 12-jarige jongen vertelt in een brief wat hij heeft meegemaakt. Lees de brief voor tot de laatste alinea. Het laatste stuk leest u aan het eind van de les voor.

Herhaal de belangrijkste informatie uit het verhaal door het verhaal na te bespreken aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe oud was Aart toen hij de brief schreef? (18 jaar)
- Wat deed hij voordat hij ging vissen? (Hij ging naar school en speelde met zijn vriendjes)
- Wie vertelde Aart dat hij mee mocht op de botter? (De vader van Aart)
- Hoe oud was Aart toen? (10 jaar)
- Wat vinden de leerlingen daarvan? Vergelijk het eens met het leven van de leerlingen:
Wat doen zij? Werken de leerlingen al? Of doen ze klusjes? Zijn die lichamelijk zwaar? Bespreek met de leerlingen wat ze van dit verschil vinden.
- Wat gebeurde er op een dag op de botter? Wat ging er mis? (Het touw liet niet los omdat Aart een verkeerde knoop had gelegd. Daardoor brak de kram en scheurde het grootzeil)
Wat voor gevolgen had dit toen Aart en zijn vader thuiskwamen? (Ze hadden minder vis gevangen, het leverde minder geld op, daardoor konden ze hun schulden niet betalen)
- In de winter werd er niet gevestigd. De vissers verdienden geen geld. Er moesten wel boodschappen worden gedaan en de boot moest onderhouden worden. Hoe werd dit opgelost? Aart schreef over het 'leven op de pof'. Wat betekent dat? (De boodschappen werden in de winkel op een lijst geschreven. Zodra er weer gevestigd werd in het voorjaar, had de visser weer geld en betaalde hij zijn schulden in de winkel.)
- De vader van Aart moest kiezen: een nieuwe kram laten smeden of brood op de plank. Een nieuwe kram kost geld, en dat geld kon niet worden besteed aan eten. Maar een nieuwe kram was nodig voor de volgende vaart. Wat zouden de leerlingen doen? Wat vinden de leerlingen van dit dilemma?



Afsluiting

Vertel de leerlingen dat het leven van een visser zwaar was. Het was hard werken voor weinig geld.

Maar de vissers hadden geen andere keus, het was noodzakelijk want ander werk was er niet.

Lees het laatste stuk van de brief voor. Aan het eind van de brief zadelt Aart de leerlingen op met een probleemstelling. Lukt het de leerlingen om deze tijdens het bezoek op te lossen?



Les 2 Het bezoek aan de Botterwerf, het Smederijmuseum en de visafslag

Doelen

- De leerlingen spelen een educatief spel en verplaatsen zich in het leven van een jonge visser.
- De leerlingen leren vistechnieken en vaardigheden kennen.
- De leerlingen bezoeken de smederij en leren smeden.
- De leerlingen kunnen een verband leggen tussen de visserij en de nevenbedrijven.

Duur

Het bezoek duurt maximaal 3 uur

Werkwijze

Na een gezamenlijke introductie werkt de klas in groepen. Het bezoek wordt gezamenlijk afgesloten.

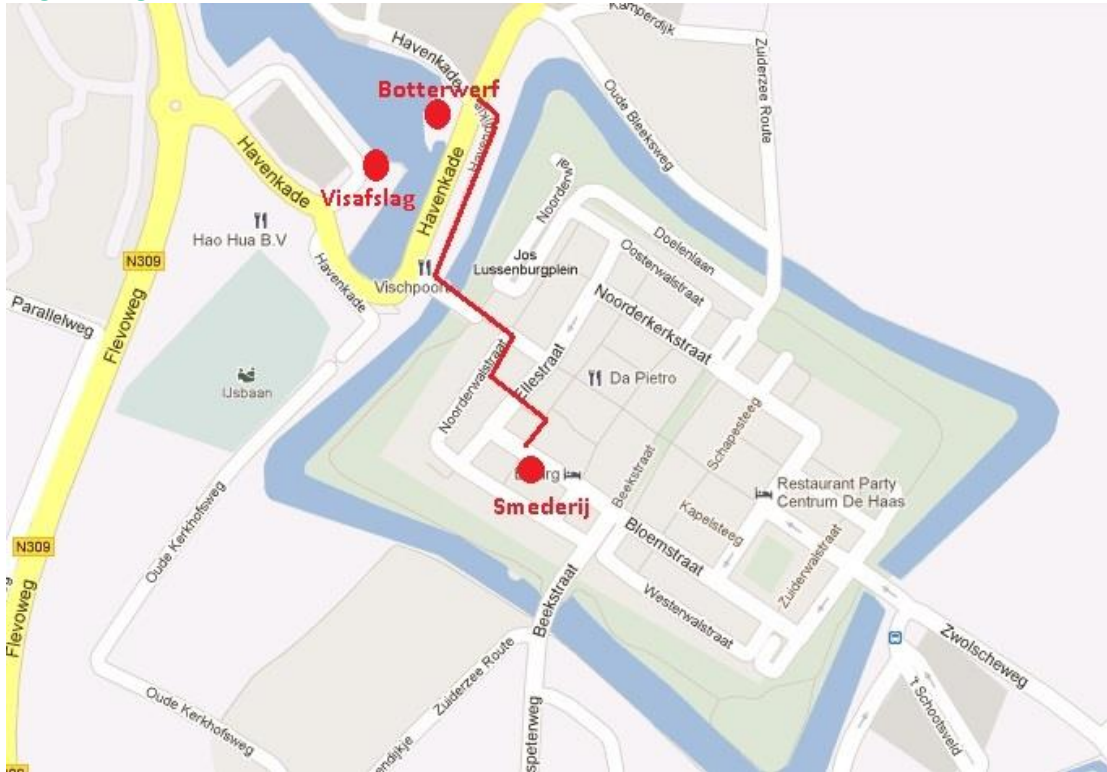
Voorbereiding

De leerlingen kennen het verhaal uit de eerste les.

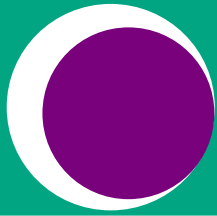
Verdeel de klas in drie groepen.

Geef iedere groep een nummer (1, 2, 3)

Begeleiding



Tijdens het bezoek lopen de leerlingen een route. De klas is verdeeld in 3 groepen. In verband met de veiligheid tijdens die route wordt aangeraden per groep voor een begeleider te zorgen.



De leerlingen worden ontvangen op de botterwerf (Havenkade 39). Daar zijn voldoende parkeerplaatsen voor auto's en fietsen.

Het bezoek is in een spelvorm gegoten. De klas is in drie groepen opgedeeld. Na de inleiding gaat een groep, naar het museum, naar de educatieve ruimte of naar het smederijmuseum. Ieder onderdeel duurt 45 minuten. Per onderdeel voeren de leerlingen opdrachten uit. Daarbij kunnen ze punten verdienen. Het verhaal uit de eerste les dient als leidraad: de jongen heeft door zijn toedoen een schrale visvangst mee naar huis genomen. Dat is de beginsituatie van de groepjes. Hoe zouden de leerlingen dit probleem oplossen? Wat moeten ze leren en doen om dit in het vervolg te voorkomen?

Na ieder onderdeel wisselen ze van locatie.

Het programma

| | | | | |
|-------------|-------------------|------------|-------------------|-------------------|
| Inleiding: | op de werf | 15 minuten | | |
| Groep 1: | educatieve ruimte | | museum en werf | smid |
| Groep 2: | museum en werf | | smid | educatieve ruimte |
| Groep 3: | smid | | educatieve ruimte | museum en werf |
| Afsluiting: | op de visafslag | | 20 minuten | |

Op de werf en in het museum bekijken de leerlingen een botter en beantwoorden de leerlingen vragen over de botter, de nevenbedrijven en de visserij. Ze halen kennis terug uit het verhaal van de eerste les en krijgen informatie van de begeleider. Goede antwoorden leveren punten op (die punten krijgen ze in de vorm van houten visjes).

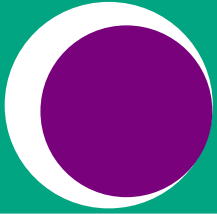
In de educatieve ruimte van het museum leren de leerlingen belangrijke knopen leggen en touw slaan. Het aantal goed gelegde knopen levert punten voor de groep op.

In de smederij leren de leerlingen een onderdeel van een botter smeden. Dit is immers stukgegaan tijdens de boottocht van de jongen.

De les wordt gezamenlijk afgesloten op de visafslag. Wie koopt het beste in, houdt het meeste over en wint uiteindelijk het spel?

Contact in geval van calamiteiten

Mocht er iets gebeuren waardoor u vertraging oploopt, dan kunt u bellen naar:
0651779036 / 0653773708 of 0651481294.



Les 3 De komst van de Afsluitdijk en de inpoldering

Doelen

- » Leerlingen kunnen de gevolgen van de komst van de Afsluitdijk omschrijven.
- » Leerlingen kunnen de gevolgen van de inpoldering voor de vissers opnoemen.
- » Leerlingen verwerken dat wat ze geleerd hebben in een gedicht of zeemanslied.

Duur

50 minuten

Benodigheden

- Digibord of computer met beamer
- Deze lesbrief (geprint en digitaal)
- Computers met internetverbinding
- A3-papier

Werkwijze

Klassikaal en in tweetallen

Inleiding

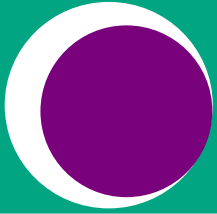
Nabespreken van het bezoek. Wat hebben de leerlingen geleerd? Wat is ze bijgebleven? Wat heeft ze verbaasd? Wat sprak ze aan? Wisten de leerlingen dit al? En wat vinden ze er van dat ze dit weten en meegemaakt hebben? Bespreek de ervaringen van de leerlingen.

De leerlingen hebben geleerd over het leven van een bottervisser in Elburg. Ze hebben geleerd dat dit werk een belangrijke bron van inkomsten is geweest. Daarnaast betekende de visserij niet alleen hard werken maar ook iets anders. Kunnen de leerlingen dat benoemen? De vissers waren altijd buiten, in weer en wind, ze bevonden zich in de natuur en ervoeren de vrijheid van het buiten zijn. Vraag de leerlingen: hoe kwam het dat er een eind kwam aan de visserij in Elburg?

Kern

Opdracht 1

Laat de leerlingen in tweetallen meer informatie opzoeken over de komst van de Afsluitdijk en over de inpoldering van de Zuiderzee. Wat is het precies? Wanneer vond het plaats? Waarom gebeurde dit? En wat waren de gevolgen? Voor het water? Voor de visserij? Voor de vissers? De botters? Voor Elburg? Laat de leerlingen antwoorden zoeken op deze vragen. Als ze het antwoord niet vinden, laat ze zelf bedenken wat er door de inpoldering en de Afsluitdijk veranderde. Kunnen ze ook afbeeldingen of filmpjes vinden?



Bespreek de bevindingen van de leerlingen klassikaal. Ter aanvulling kunt u op www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20110701_zuiderzee01 een filmpje bekijken over het einde van de visserij in Elburg.

Door de komst van de Afsluitdijk veranderde de visserij. Het zoute water werd zoet. Dat zorgde voor andere vissoorten en dus moesten er andere vistechnieken toegepast worden. Er werd nog wel gevist,

maar het was het begin van het eind. De vissers zagen er geen toekomst meer in. Het was namelijk duur om de boten en materialen om te bouwen voor de nieuwe technieken. Toen de inpoldering begon, was dat het eind van de visserij.

De botter was het vermogen van de vissers, hun bron van inkomsten. De botter was speciaal gemaakt

voor het vissen op de Zuiderzee en verloor dus alle waarde. De botter kon niet meer gebruikt worden,

ook niet op een andere plek. Dat betekende dat ze hun bezit kwijt raakten. Al het geld dat de vissers in hun boten hadden gestopt, verdween. De visserij was ten einde. De vissers moesten hun geld ergens anders mee gaan verdienen. Enkele vissers verlieten Elburg en gingen op de Noordzee vissen. Maar een groot deel van de vissers vertrokken naar fabrieken in de omgeving. Wat betekende deze verandering? De visserij verdween uit Elburg. De nevenbedrijven verdwenen. En de vissers waren hun vrijheid en het leven op zee kwijt.

Opdracht 2

Wat gebeurde er met de botters? De boten konden niet verkocht worden. Een aantal vissers liet zijn botter zinken naar de bodem van de Zuiderzee. Ga [naar www.verganeschepen.nl](http://www.verganeschepen.nl). Op deze site is een groot deel van vergane schepen in kaart gebracht. Er zitten ook een paar botters en vissersboten bij. Niet alle gezonken boten hebben een paaltje gekregen, omdat ze niet allemaal zijn gevonden. "afbeeldingenboten". Deze paaltjes zijn eigenlijk een soort grafstenen van de botters.

Laat de leerlingen in tweetallen een kort zeemanslied schrijven, een soort afscheidslied waarin de leerlingen afscheid nemen van de visserij in Elburg. In "zeemanslied" bijlage 3 vindt u twee voorbeelden.

In het lied kunnen de leerlingen verwerken wat ze hebben geleerd en wat ze er van vinden.

Wat vinden de leerlingen er bijvoorbeeld van dat de visserij is verdwenen?

En wat vinden ze er van dat de botters er nog wel zijn?

Het lied kunnen de leerlingen zo lang maken als ze willen. De leerlingen schrijven het lied op een A3 en versieren ze met tekeningen, afbeeldingen of foto's.

Afsluiting

De leerlingen presenteren het lied klassikaal. Bespreek met elkaar wat ze hebben gemaakt. Wat vertelt het lied? Is het een echt zeemanslied? Hebben ze ook een melodie bij het lied bedacht?



Bijlagen



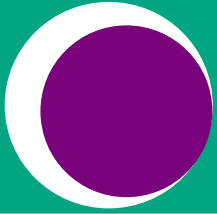
Bijlage 1 Het uitzicht
De haven van Elburg





Visserskinderen





Bijlage 2 Het verhaal van Aart

Elburg, 14 september 1930

Beste leerlingen,

Als jullie dit horen ben ik er al lang niet meer. Mijn naam is Aart. Ik wil jullie vertellen wat ik heb meegemaakt toen ik net zou oud was als jullie. Ik wil dat jullie mijn verhaal kennen zodat jullie weten dat het voor jullie heel anders is om een kind te zijn in Elburg, dan voor mij.

Mijn verhaal begint acht jaar terug. Het was in het najaar van 1922. Ik speelde met mijn vriendjes in de haven van Elburg. We trokken onze klompen uit en lieten ze op het water drijven. We speelden dat onze klompen botters waren en dat wij de schippers van deze boten waren. We speelden dat we groot waren. Want wij wilden graag groot zijn, net als onze vaders en ooms. Voor ons betekende 'groot zijn' het zeegat uit varen. De zee op, varen en vissen, dat wilden we maar al te graag! Maar nu speelden we nog. We maakten hoge golven in het water en we riepen wat we de schippers van Elburg ook wel eens hadden horen roepen: "Bomen kluiven!". "Zeilen strijken!" Soms zaten we uren met onze benen over de rand van de kade. We fantaseerden over het werken op zee, het varen op een botter en over verre steden. Bij helder weer konden we Urk zien liggen, wat zouden we daar graag naar toe varen!

Na het spelen ging ik naar huis, naar mijn moeder, mijn twee zusjes en mijn kleine broertje. Mijn vader was door de week nooit thuis. Alleen in de weekenden. Hij vertrok altijd op zondagnacht om klokslag twaalf uur en kwam pas op vrijdag of zaterdag weer thuis. Mijn moeder deed alles in huis. Ze deed de boodschappen, de was, ze kookte en ze regelde alles wat er moest gebeuren. Door de week was Elburg van de vrouwen, de meeste mannen zaten op zee. Ook op zaterdag werd er door de mannen hard gewerkt. De schuit moest klaargemaakt worden voor het vertrek op maandag. De netten werden door de nettenboetster gecontroleerd op gaten. Als de zeilen stuk waren moesten deze gerepareerd worden. Dat gebeurde bij de zeilmaker, hij taande de zeilen met lijnolie. En als het ijzerwerk stuk was, kwam de smid aan boord om de zaak te repareren. Het was druk in de haven. De vissersvrouwen zaten op krukjes in de haven klusjes te doen. De ondermaatse vis werd opgehaald. En ook de botters werden schoongemaakt. Ik hielp mijn vader waar ik kon. Dat was ook mijn taak, ik was immers zijn oudste zoon! Maar op zondag werd er niet gewerkt, want dan gingen we naar de kerk.

Op een maandagochtend werd ik wakker van het geluid van zeilen, kettingen en het geroep van stemmen. Het was nog vroeg maar ik sprong uit bed, kleedde me aan, griste mijn pet van de kapstok en haastte me naar de haven. Ik wilde mijn vader nog gedag zeggen voordat hij met zijn botter vertrok. De Elburgse vloot bestond uit veertig botters. Al die schepen voeren samen de haven uit. Na hun vertrek was het stil en leeg op de kade. Ik bleef net zolang staan tot dat ik geen schuit meer kon zien. Zachtjes riep ik nog een keer: "Daag pap!" Ik was zenuwachtig en onrustig, m'n vader fluisterde net voordat hij aan boord ging in m'n oor: "Het duurt nu niet lang meer jongen, nog even je gaat met ons mee. Je bent groot en sterk genoeg en ik kan wel wat hulp gebruiken." Ik vertelde het aan niemand, het was mijn geheim. Niemand mocht weten dat je als kind mee ging op een botter, volgens de wet moest je veertien zijn. Ik was nog maar tien! Mijn moeder zou het vast niet goed vinden.



De moeder van Jan, die bij ons in de klas had gezeten, liep op een dag huilend door de straten. Haar zoon was stiekem meegegaan op een botter. Hij was overboord gevallen en verdronken. Het werken op een botter was ook gevaarlijk voor volwassenen. In het kleinste huisje in de haven woonde Bija. Ze was de moeder van twee meisjes en drie jongens van mijn school. Zij was weduwe. Om geld te verdienen trok ze met een touw om haar middel schepen de haven binnen. Ik heb haar een keer geholpen, het was echt heel zwaar “Beija” ([klik hier voor de afbeelding](#)). Ook ging ze met een kar langs de deuren om turf te verkopen.

De volgende keer vertrok m’n vader zonder mij en de keer daarna ook. In de winter werd er niet gevaren. Ik was bang dat ik voor die tijd niet meer mee mocht en dat het pas na de winter zo ver zou zijn. En toen was het moment daar, het moment waarop ik had gewacht. Ik stond op het punt om naar school te gaan. Mijn moeder was al vroeg op pad voor de boodschappen. Net toen ik de deur uitstapte, riep mijn vader me. “Kom jongen”, zei hij, “je gaat met ons mee vandaag”. “Je hoeft vanaf vandaag niet meer naar school, je gaat leren op zee, op de botter, met mij.”

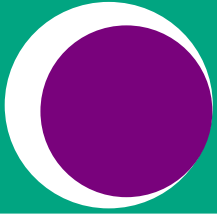
Een uur later stapte ik de botter op. Dit was het! Ik ging de zee op! Hier had ik me al zolang op verheugd! De grote knecht aan boord gaf me een schouderklop: “Welkom aan boord kerel”, zei Jan. Ik voelde dat ik bloosde. Maar ik ging meteen aan het werk. Ik haalde de touwen los, hielp met het optrekken van de zeilen en zette koffie. Want koffie drinken en pruimtabak kauwen, hoorden bij het vissersbestaan. Mijn vader stond aan het roer en riep: “Daar gaan we weer mannen! Op een goede vaart en een goede vangst!” We zwaaiden naar de vrouwen en kinderen die op de kade stonden. Vanaf nu hoorde ik niet meer bij de kinderen. Ik was een visser!

De eerste dagen gingen goed, het was mooi weer en het ruim was al goed gevuld. Ik werkte hard, lette goed op en probeerde alles te onthouden wat er werd gezegd. Ik leerde snel en ik mocht steeds vaker dingen zelf doen. Ik mocht al een poosje aan het roer staan, meehelpen met de netten binnentrekken

en ik leerde aal schoonmaken. Met de kleine boot, de kubbe, viste ik dicht bij de wal.

’s Nachts sliepen we kort en om beurten; Het werk ging altijd door. In de kooi sliep ik op de zeilen en de netten. We aten aardappelen met vis en roggebread met smolt of reuzel. Ik genoot van het werk, van de zoute zee en van de zilte wind in m’n haren.

Maar op de vierde dag ging het mis. Het begon te waaien en al snel werd de lucht donker. Het begon te onweren. De golven werden hoger en hoger. Ik wilde aan de vissers laten zien wat ik al kon en riep dat ik de touwen wel los zou halen om het zeil te laten zakken. “Snel dan”, riep mijn vader, “schiet op”, riep Jan. Ik liep naar de mast om het touw van het grootzeil los te maken. Dat touw had ik de vorige dag zelf vastgelegd. Dat had ik geleerd van Jan. Maar het touw ging niet los! Met een kleine ruk zou het los moeten laten, maar het lukte niet! “Schiet op Aart, wat treuzel je nou!”, riep mijn vader. Ik deed wat ik kon, maar het touw liet niet los. Het begon steeds harder te waaien en het touw stond strak van de spanning! Maar wat ik ook deed, de knoop wilde niet los. De kram waarmee het touw vastzat aan de botter, begon te kraken in het hout. De wind rukte aan het zeil en het touw trok met volle kracht aan de kram. De kram kon deze spanning niet meer aan en brak. Het touw vloog de lucht in en het zeil kwam met volle vaart naar beneden. Ik hoorde het zeil scheuren en toen ik keek, zag ik een groot gat in het midden van het grootzeil. Bij slecht weer is dat heel gevaarlijk. Het maakte het bijna onmogelijk om te varen.



Mijn vader was woedend! “Zonder grootzeil kunnen we niets! We moeten terug naar Elburg!” Hij keek me boos aan. “Weet je wel wat dat betekent?”, vroeg hij. Ik wist heel goed wat dit betekende. We moesten een dag eerder terug. Een dag eerder stoppen, betekende een dag minder vangst. Dat betekende minder geld. En dat geld moest besteed worden aan een nieuwe kram van de smid. Daardoor bleef er minder geld over voor brood. En dan moesten we nu al beginnen met op de pof kopen. In Elburg kocht je in de winter immers alles op de pof. Er werd niet gevaren in de winter en dus had je ook geen geld om eten te kopen. Maar je betaalde alles terug wanneer het vissen weer begon. De kruidenier en de bakker hielden op een lijst bij wat iedere visser had gekocht en de visser betaalde het terug zodra hij weer geld had. En dat gold natuurlijk ook voor de hellingbaas en de touwslager.

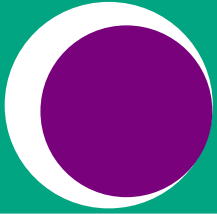
Ik had mijn vader in grote problemen gebracht. Ik had een verkeerde knoop gelegd en ik wilde per se het zeil laten zakken. Ik wilde laten zien hoe goed ik was. Oh, was ik maar niet zo stom geweest! Ik wist nog veel te weinig om alles alleen te kunnen doen. Ik had geduldig moeten zijn, meer moeten luisteren en leren. Ik had de juiste knoop moeten leggen! Ik was verdrietig en ik verstopte me in het vooronder, achter de netten en de zeilen. Ik voelde me verantwoordelijk en ik schaamde me zo. Maar ik liet het er niet bij zitten! Tijdens de tocht terug naar Elburg bedacht ik een plan. Zodra we aan wal zouden komen zou ik het goed maken! Ik moest er voor zorgen dat het mijn vader zo weinig mogelijk zou kosten. Zodat m'n moeder, m'n zusjes en m'n broertje geen honger zouden hebben en niets tekort zouden komen!

[Lees het vervolg van deze brief aan het einde van de les.](#)

Toen we weer aan wal kwamen heb ik meteen mijn plan in werking gezet. Ik heb veel geleerd. En de jaren erna ben ik een goede visser geworden. Het plan dat ik bedacht heb op de botter, gaan jullie zelf ontdekken en uitvoeren. Jullie gaan leren wat ik heb geleerd. Lukt het jullie om net zo goed en gedreven te worden als een echte Elburgse visser?

Ik wens jullie veel succes!

Groeten, Aart



Bijlage 3 Gezonken boten



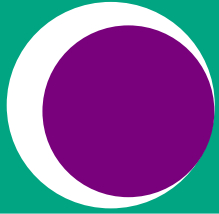
Zeemansliederen

Refrein van de Zuiderzeeballade van Louis Davids

Zuiderzee, Zuiderzee
Oude, trouwe, blauwe zee
Je verdwijnt met je wel en wee
Met je botters en je jollen
Met je harinkies en schollen
Neem je straks ons hart ook mee
Zuiderzee!

En: A. Dempenfeld/Willem Blokland

O Zuiderzee,
gij met Uw rijkdom van visschen,
met Uw bezit zijn we tevreë,
wij willen U niet missen.
Uw golfgeklots, Uw stormgeloëi,
dat hebben wij liefgekregen.
Als men ons Uw bezit niet laat
en zelf tot dempen overgaat,
ontneemt men ons het leven.



Colofon

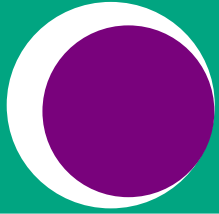
Ontwikkeling en samenstelling

Maud Heldens (EDU-ART), Henk Berkhof, Harry Huisman, Simen Stuiver en Agaath de Weerd (allen Botterstichting Elburg), Tom Bergstra (Museumsmederij De Hoefhamer Elburg)

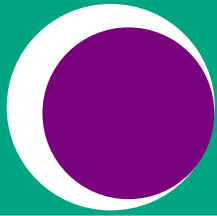
Uitvoering

Vrijwilligers van Botterstichting Elburg, Museumsmederij De Hoefhamer Elburg en De Visafslag Elburg

Dit project is tot stand gekomen in samenwerking met Botterwerf Elburg, Gemeente Elburg en EDU-ART



Het programma en spelscript



Duur van het bezoek

Het bezoek duurt uiterlijk 3 uur.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 van de basisschool

Programma

De leerlingen worden ontvangen op de botterwerf, in het museum, bij het scherm. De klas is verdeeld in 3 groepen.

| | | | | |
|-------------|-------------------|------------|-------------------|-------------------|
| Inleiding: | op de werf | 15 minuten | | |
| Groep 1: | educatieve ruimte | | museum en werf | smid |
| Groep 2: | museum en werf | | smid | educatieve ruimte |
| Groep 3: | smid | | educatieve ruimte | museum en werf |
| Afsluiting: | op de visafslag | | 20 minuten | |

Benodigheden

- 3 emmertjes, per groepje één om de punten (vis) in te verzamelen.
- Houten visjes
- Antwoordbladen, tijdschema, blad met route naar de smid voor begeleiders van de groepjes.

Spelscript

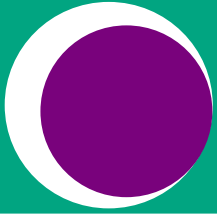
Inleiding: de begeleiders heten de leerlingen welkom. Spreek van te voren af wie dat gaat doen. De begeleider(s) stellen een paar vragen over het verhaal van Aart. Bijvoorbeeld: Hebben jullie gehoord van het verhaal van Aart? Wat was het probleem van Aart? Wat gebeurde er? Wat had Aart bedacht op de weg terug naar huis? Vertel dat de leerlingen gaan leren wat Aart ook heeft geleerd. Hoe meer hij leerde, hoe beter hij werd in vissen en dat leverde weer meer vis op. Tijdens het opdrachtenspel verdienen de leerlingen punten als ze iets goeds hebben gedaan.

Leg uit aan de leerlingen wat er gaat gebeuren. Vertel de leerlingen dat ze een spel gaan spelen, de bedoeling is dat de leerlingen zo veel mogelijk punten (oftewel houten visjes) verdienen. Vertel over de 3 plekken en de afsluiting. De leerkracht heeft de opdracht gekregen de klas op school al in drie groepen te verdelen. Zo niet, dan is dit het moment deze te vormen.

Na de inleiding gaat één groep naar de werf (botter) en het museum, één groep naar de educatieve ruimte (zolder) en één groep gaat naar het smederijmuseum. Ieder onderdeel duurt 45 minuten.

Spreek indien gewenst, tijden af met elkaar. Utdelen emmertjes.

Op iedere plek staat een begeleider. De begeleider vangt op zijn locatie het groepje op en doorloopt het programma van die plek. Per opdracht kunnen de leerlingen punten verdienen. Het verhaal uit de eerste les dient als leidraad: de jongen heeft door zijn toedoen een schrale visvangst mee naar huis genomen. Dat is de beginsituatie van de groepjes. De leerlingen krijgen per goede vraag of opdracht punten uitgedeeld. Dit zijn houten visjes. De punten die ze verdienen staan symbool voor kilo's vis. Na het uitdelen van de punten stuurt de begeleider de leerlingen naar hun volgende punt: zie schema hierboven.



Werf en museum

duur: 35-40 minuten

➤ Start in het museum

De leerlingen maken (bij de tv) een puzzel: ze combineren netten met vissen en vistechnieken.

De leerlingen krijgen twee sets grote kaarten. De ene set bestaat uit kaarten met vissen erop. De andere set bestaat uit kaarten met daarop vistechnieken en netten. In de ruimte vinden de leerlingen enkele voorbeelden van die netten en technieken in het echt. Wijs de leerlingen daar op. Het groepje legt de juiste techniek bij de juiste vis.

Breeuwen. De begeleider legt uit wat breeuwen is: na een instructie mogen de leerlingen dit ook proberen.

➤ Loop met de leerlingen naar de werf, via de galerij, zodat de leerlingen de restauratiewerkplaats

zien. De leerlingen krijgen van de begeleider per tweetal een opdrachtenblad en beantwoorden de vragen.

Ze bekijken de haven en de botter en beantwoorden een paar vragen. Met een whitebordstift schrijven ze de antwoorden op de grote geplastificeerde kaarten. De begeleider wijst een paar onderdelen aan van de botter. Tip: vraag bijvoorbeeld terwijl je iets aanwijst: hoe zou dit heten?

Of: waar zou het voor zijn?

Wijs het grootzeil aan, dit scheurde in het verhaal van Aart, weten de leerlingen dat nog?

Geef alle 5 de punten als je merkt dat de leerlingen goed mee hebben gedaan en met juiste antwoorden komen op de vragen. Geef minder punten als het beter had gekund en geef geen punten als de leerlingen totaal niet mee hebben gedacht.

Deze groep verlaat de werf na ongeveer 35-40 minuten na aanvang, omdat ze vanuit hier naar de smid gaan.

Educatieve ruimte van het museum

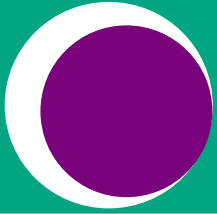
duur: 45 minuten

- In de educatieve ruimte van het museum leren de leerlingen verschillende knopen leggen en touw slaan. Het aantal goed gelegde knopen levert punten voor de groep op. Het aantal vaardigheden die de leerlingen leren, levert winst op voor de volgende vaart. Het groepje wordt in tweeën gesplitst. Een groepje gaat touw slaan. Een ander groepje gaat knopen leggen. Na 20 minuten wordt er gewisseld. Houd de tijd in de gaten. De leerlingen kunnen 5 punten verdienen. Hebben ze goed hun best gedaan? Geef ze alle punten. Geef minder punten als het niet zo goed ging.

Smederijmuseum

duur: 45 minuten

- In de smederij leren de leerlingen een onderdeel van een botter smeden. Dit is immers stukgegaan tijdens de boottocht van de jongen. Goed smeedwerk gaat lang mee maar is kostbaar en duurt lang. Snel werk is minder stevig, maar kost minder. De leerlingen smeden een kram. Ze krijgen beschermende kleding en handschoenen aan. Als iedereen is geweest worden de punten uitgedeeld: goed smeedwerk levert 10 punten op voor de groep. Zat er smeedwerk tussen wat niet zo goed was, of hebben leerlingen niet goed mee gedaan, geef dan minder punten.



Afsluiting op de visafslag

duur: 20 minuten

- De les wordt gezamenlijk afgesloten op de visafslag. Iedereen komt daar naar toe. Na de derde, laatste groep lopen alle begeleiders mee naar de visafslag. Alle leerlingen tellen hun 'gevangen vis'. De leerlingen nemen plaats op de bankjes. Ieder groepje heeft een eigen bank. Eén iemand legt uit waar ze zijn en wat hier gebeurde. Spreek af wie dat doet. De gevangen vis is betaalmiddel. In de bak ligt een 'beloning' voor de leerlingen (appels, snoepje, o.i.d.). Dit zijn de te kopen waren. Er wordt eerst een proefronde gedraaid. De veilingmeester vertelt wat de waren in de bak op moeten brengen en start de veiling. De leerlingen betalen met hun 'vis'. Per knop een twee/drietal. Tijdens de eerste ronde spelen alle drie de groepen mee. Het groepje dat het eerste drukt, 'koopt' de waren in de bak. Wie koopt het goedkoopste in, houdt de meeste punten over en wint uiteindelijk het spel? Alle drie de rondes, doen alle groepjes mee. Dit om de druk op de groepjes die nog moeten kopen, hoog te houden.

Puntentelling

Ieder groepje kan 20 punten maximaal verdienen (20 visjes).

Er zijn 3 onderdelen in het programma. Op de zolder en in het museum (puzzel/ breuwen/ buitenopdracht) verdienen de leerlingen max 5 punten. Bij het smeden kan het groepje maximaal 10 punten verdienen.

Iedere begeleider, iedere locatie (zolder, museum) heeft 15 visjes op zak, de smid heeft er 30.

Zorg van te voren dat je deze hebt op je locatie.

De groepen voeren de opdrachten uit in het groepsbelang. Ze moeten gezamenlijk goed hun best doen voor de groep. Ze zijn allemaal verantwoordelijk voor het groepstotaal. Het groepstotaal kan dus ook verschillen per groepje. Degene met het meest aantal punten is niet per definitie de winnaar. Op de visafslag valt de beslissing. Leg dit ook uit aan de leerlingen.